

МИХАИЛ NO-MAD КУНЧЕВ

ПИРАТИТЕ УМИРАТ МЛАДИ:

ЮНАЦИ, ЛЕКА НОЩ!

БЪЛГАРСКА **ИСТОРИЯ**

- © Михаил Кунчев, *автор*
- © Мирела Мишева, *редактор*
- © Станимира Вътева, *отговорен редактор*
- © Мартин Чорбаджийски, *научен консултант*
- © Ива Колева, *коректор*
- © Михаил Кунчев, *графично оформление и корица*
- © Станислав Стоянов, *фотография на корицата*

„БИ 93“ ООД
София, 2021 г.

ISBN: 978-619-7496-91-8

МИХАИЛ NO-MAD КУНЧЕВ

ПИРАТИТЕ УМИРАТ МЛАДИ:

**ЮНАЦИ,
ЛЕКА НОЩ!**

София
2021

СЪДЪРЖАНИЕ

ВМЕСТО ПОСВЕЩЕНИЕ

Преумирам 9

УВОД

Дори най-хубавите дни
са последни за някого 11

ГЛАВА 1

Гробът на генерал Стефан Тошев.
Всичко е лично 26

ГЛАВА 2

Генерал Владимир Вазов.
Не сваляйте знамената,
защото не тях трябва да помним 59

ГЛАВА 3

Наблюдателно дело „Превратаджия“:
шпионският трилър от 9-и септември,
за който никога не сте чували,
и ръкописът на последната
недописана книга на генерал Тошев,
стояла половин век в сейф
в сърцето на Париж 101

ГЛАВА 4

Полковник Коста Каварналиев.
Смърт за туристическия патриотизъм 143

ГЛАВА 5

Най-опасната професия

на най-опасното място в света.

Един българин и неговото куче Божурка

начело на отряд американски пехотинци

гълбоко в талибанска територия 167

ГЛАВА 6

За болката, китовете,

най-бързите гумени ботуши в света

и срещата с едно пазено в тайна евангелие,

върху което са се клеели четници 215

ГЛАВА 7

Първият ми абордаж в открито море,

скритото евангелие и една изоставена

от времето и вярата църква, предавана

от сърце на сърце 256

ГЛАВА 8

Но-мада Джоунс и изчезналият гроб

на Ботев четник 302

ГЛАВА 9

Последните рицари:

Държавна сигурност срещу орлите,

защитавали софийското небе.

Истинската история

на най-големия български ас 341

ГЛАВА 10

Ротмистър Сарафов.

Да изтрият името и спомена за теб.

Откриване на гроба и възкресението

на един герой на бял кон 396

ГЛАВА 11

На истинския гроб на Хаджи Димитър

с внука на овчаря, който е поил

с вода ранения Хаджия 417

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Юнаци, лека нощ..... 444

БЛАГОДАРНОСТИ 449

ВМЕСТО ПОСВЕЩЕНИЕ Преумирам

„Българският народ желае мира, ала той е готов да грабне пушката всеки момент и да действа с ножа така добре, както с ралото, защото той знае, че не сме ние, които можем да наложим мира или войната. Той не се приспива от отровите на ония, които се стараят да го убедят, че друг ще ни гарантира мира, защото знае, че друг ще бъде господарят, а ние слугите; защото знае от турско време, че само робът не служи в казарма, че само робът е изключен от войската, че само заради робите други се сражават.“

Из речта на ген. Даскалов,
произнесена на паметника
на ген. Тошев

Преумирам.

Винаги съм вярвал, че в българския език има място за подобна дума. Да „преживееш“, описва сблъсък ти с нещо съдбовно, което преодоляваш, за да гишаш отново. Поставаме акцента върху това, че сме останали живи, и то е най-важното. Но в подобна тежка битка неминуемо и губиш. Част от теб умира и трябва да има дума, която да разкаже за тази смърт. Която да ѝ отдаде почит. Да помниш, че парче душа е откъснато и погребано на мястото на кървавия сблъсък за оцеляване. Ако тази дума съществуваше, може би все още щяхме да знаем имената на онези, които напоиха земята с кръвта си, за да ни има. Българският народ не преживя робство и войни. Той ги преумря. А късовете душа, които бяха отскубнати от него, днес лежат в пръстта, прегърнати от зелените шепи на родината, която сякаш угнетена, че сме ги забравили, бърза да ги покрие и приласкае само за себе си. Да се погрижи за тях така, както те го направиха за нея приживе. Преумрели сме, юнаци. Умряхте, за да жи-

веем, но не живеем истински, без да помним как и защо умряхте. Защото ние сме писатели, лекари, инженери, земеделци, бащи, съпрузи, синове... но преди всичко сме внуци на дядоците си. Полски цветя, поникнали върху земя, напоена с повече кръв, отколкото гъждове.

Но-магъ

УВОД
Дори най-хубавите дни
са последни за някого

*Не ще над теб кандилце да блещука,
не ще тамян над теб да се кади,
ни поп с молитвеник ще идва тука,
ни цвете ще мома над теб сади!
СВЕЩИЦА няма никой теб да пали –
такъв, юнако, бил е твоят ждреб,
един – ветреецът само ще те гали
тревата, що би никнала над теб!
За теб небето ще ридай горчиво,
ще капе сутрин гроба ти с роса
и ще целува слънцето парливо
духа ти смел от ведри небеса.*

Мачин.
1917

*Грабнете, момци, вашите пушки,
турете остри щикове –
да ги научим как се напада хайдушки,
как в София се тие кафе.*

Бих си загубил ума от несправедливостите по света, ако не знаех, че последната гума има Бог. Казал го е свети Паусий Светогорец и в момента това е единственото ми упование. Броя подгред твърдите възли на броеницата си от маслинозелен паракорд, докато тялото ми бавно потъва в скенера. Виждам съм такъв само в любимия ми „Доктор Хаус“, докато десетки пъти съм се опитвал да отгатна дали поне този път диагнозата ще бъде „Лупус“, или отново ще се окаже нещо екзотично, което само саркастичният гений Грегъри Хаус ще може да разкрие. Но дори да си изгледал всички медицински сериали на света, не можеш да бъдеш подготвен за

момента, в който самият ти ще си в ролята на пациента, когото спасяват на косъм от смъртта или умира на екрана за развлечение на тълпата. Чудя се дали някъде има загадена формула в колко от епизодите пациентите трябва да оживяват и в колко – не?

„Благословен да бъде Господ, моята канара, който учи ръцете ми да воюват, пръстите ми да се бият“ – повтарям на всеки възел, опитвайки се да не мисля за нищо, докато скенерът човърка из мозъка ми. Не се получава. Това е като онази глупава поговорка: „Убий простака с мълчание“. Едва ли на света съществува простака, който да е спрял да атакува жертвата си само защото тя е решила да не се бори и да се остави на милостта му. Същото е и с мисълта за смъртта и крехкостта на собствения ни живот. Колкото и да се опитвам да бъда гъзен и да изчистя ума си от нея, тя просто продължава да влиза с взлом през всички заключени порти на съзнанието ми и вече ме е вцепенила напълно. Пръстите ми са ледени. Сърцето ми бие луго, а от учестеното дишане ми се забива свят. Старая се да съсредоточа мислите си в нещо различно от болници, болести и смърт и започвам да мисля за онази зелена папка с надпис „СТРОГО СЕКРЕТНО“ в горния десен ъгъл. Досието на Държавна сигурност, което от седмици изследвам. Оперативно наблюдателно дело № 2592, окраска „Фриц“. Доказателство за тихата и загдулисна, но брутална война, която комунистическата гържава води срещу най-гордия и смел защитник на българското небе по време на англо-американските бомбардировки през Втората световна война. Пилотът изстребител и ас, споменат във всички важни авиационни енциклопедии, посветени на периода. Но не и в учебниците ни по история. Поручик Стоян Стоянов. Опитвам се да си представя как той би преодолял подобен тежък момент. Вероятно на шурм с онази типична негова усмивка, позната от снимките му от царско време, която говори за весел характер и в същото време за някаква твърда решителност.

Няколко минути по-рано, пред вратата на кабинета за образна диагностика, чакам в компанията на хора в носилки и инвалидни колелчки. Почти всички са с превръзки на главите, на някои от които забелязвам ръждивочервени петна от кръв. Нито един не се усмихва с надежда и вяра, както става по филмите. Нито един не потупва за кураж съседа си. Никой не е обладан от онзи невероятен дух, който

според книгите за самоусъвършенстване преборва и най-коварните болести на света. Лицата на всички са бледи и изпити, погледите им са забити в земята, а аз имам усещането, че съм само гост в техния квартал. За малко. Както когато преминаваш с колата през циганската махала. Затваряш прозорците плътно, не спираш никъде и бързаш да подминеш местното население. Така се чувствам и аз сега. Сякаш не съм част от тези хора, които са кореняците на квартала от мръсножълти отделения на болница „Токуда“. Те принадлежат на това място, а аз съм просто турист. Нямаме нищо общо. Тук съм за малко и после се връщам в моята си, изпълнена със здрави и непревръзани съседи, махала. Бас гържа, че и тези около мен са си мислели така, когато са били на моето място. Първият им скенер, който е трябвало да разсее всички съмнения, че нещо не е наред. Защото такива неща се случват на другите. Винаги се страхуваме да не би коварната болест да засегне някой от най-близките ни, но никога не ни и хрумва, че ние може да сме тези близки. Между другото, това аз наричам „воински синдром“. Говорил съм с бойци от специалните сили на няколко гържави и всички те разказват, че на бойното поле се страхуваш повече за другарите си, отколкото за собствения си живот. Бойното поле, на което съм стъпил, е не по-малко кърваво. Между четирите стени на приемната за скенера всеки води своята малка граматична битка, вкопчил пръсти в картоната, представяйки си как умира, и почти на глас се пита дали нещо в света ще се промени, ако изведнъж изчезне от лицето на Земята. Най-изпълнената с виковете, стоновете и молитвите тишина, която някога съм чувал.

Преди да вляза в болницата, съм вървял почти километър пеша просто ей така – за да се насладя на свежия въздух на първия сравнително слънчев ден от тази мрачна зима. Въпреки че все още е доста студено, се чувствам страхотно с новата си плетена шапка на любимия ми хокеен отбор „Златните рицари“. Отнема ми доста време да реша дали това, че има пискюл, е смешно или готино. Слушам музика безобразно силно и си мисля, че остават четири седмици до момента, в който ще гледам другите си любимци, баскетболните „Никс“, на живо в Лондон. Билетът е безбожно скъп заради спекулатива на Острова и съм фалирал семейния бюджет почти до лятото. Сега, само минути по-късно, умът ми е вцепенен от натрапчивата мисъл, че някои от хората наоколо биха убили за този час навън,

който аз съм пропилял в глупави мисли за спортни сувенири. Давам си сметка, че и най-прекрасните и слънчеви дни са трагични за някого. А за друг дори последни.

– Сега затворете очи и се отпуснете, без да говорите – чувам гласа на лекаря, който се насочва към кабината за управление на скенера.

Разбира се, трудно ми е да се отпусна. Минали са само броени минути, откакто неврологът от съседния коридор е клатил глава драматично, чувайки, че ми се гади постоянно от седмици, и не спира да повтаря: „Да, това не е никак хубаво. Това е лоша работа. Може да е злокачествено образуване в мозъка...“. След което решава да ми премери кръвното. Горната граница, разбира се, минава сто и петдесет, а той е убеден, че е намерил съвсем простата причина за симптомите ми. Високо кръвно. Ама разбира се, как не съм се сетил?!

– А не мислите ли, че е възможно кръвното ми да е такова, защото току-що на няколко пъти намекнахте, че е вероятно да имам тумор в мозъка? – подхвърлям язвително.

– Е, да, разбира се – отговаря. – Наричаме го „синдром на бялата престилка“. Когато пациентите вдигат границите от притеснение, че се намират в лекарски кабинет. Но не се притеснявайте, сега ще ви изпратя и на скенер, за да видим дали има тумор, който да притиска центъра в мозъка, отговарящ за повръщането.

Въпреки уверенията му, че няма да взема предвид фалшиво високиите показания, след малко вече лежа неподвижно в огромен бял цилиндър, а в ръцете на дежурния доктор на скенера стои картон с моето име, срещу което вече с червено е отбелязано „хипертония“. Само че ядът ми дори не успява да избуи над страха от неизвестното. А той, признавам си, ме е парализирал. Очаквам червени лазерни лъчи да преминат по дължината на лицето ми и лекарите зад стъклото да започнат внимателно да оглеждат екраните, сочейки съмнителни тъмни кътчета из мозъка ми, както се случва по филмите. Няма нищо толкова. Чува се леко цъккане, сякаш разхлабена гайка пада някъде из пластмасовата коруба на скенера и тялото ми отново е подето навън.

– Готово – казва ми с безизразно лице докторът. – Резултатите ви ще бъдат качени в интернет до утре и лекуващият ви лекар ще може да ги прегледа.

Малко съм объркан от липсата на каквото и да е драматизъм в този момент, който може да се окаже повратен в живота ми. Или

смъртта ми – зависи от гледната точка. Да си го кажем направо – има вероятност обратното броене да е започнало, без дори да подозирам. Хората в коридора обаче продължават да се разминават, сякаш нищо не се е случило. Едни са потънали в мислите си, други се смеят, а за трети това е просто още един работен ден в болницата. Загръщам се плътно в колежанското си яке с нашивки на Клуба на грубите джентълмени и потъвам сред жужащата тъпна, която е оживена от първите слънчеви лъчи след тежката зима. Хората се усмихват и често попадам на такива, които спират за минутка наред тротоарите, затварят очи и усмихнати извърщат глава към слънцето, за да усетят топлината му. Аз обаче не усещам нищо.

„Дори най-прекрасните дни са трагични за някого – повтарям си. – За друг дори последни.“

Бих си загубил ума, мислейки си какво може да се случи, ако не знаех, че последната дума има Бог. Само че преди година именно той реши, че Божидарка трябва да загуби битката. А след нея и Боро. И двамата – по-млади от мен. С години. Стискам броеницата, докато бродя из преспите, без да подбирам пътя. Изпращам бързо съобщение на приятеля ми Кило, че не съм в кондиция и ще пропуснем сесията си в следващите дни. Той е ветеран от Ирак и Афганистан, по чиито мемоари работя от около месец, и всяка сутрин се срещаме за по два-три часа, които прекарваме в разговори за приключенията му и разсъждения за мястото на съвременния мъж в света. Развълнуван съм, защото историите му са завладяващи и ми напомнят много на тези на брат ми от друга майка Таз. Ветеран от специалните сили на Нейно величество Кралицата, френския чуждестранен легион и доброволец срещу Ислямска държава. Шотландският боец, чийто живот разказах във филма си „Наемниците на Багдад. Воини на милосърдието“. Кило е бил в Афганистан, за да води отряд щатски пехотинци и да осигурява пътя им наред бастиона на талибаните, провинция Хелманд, заедно със служебното си куче Божурка. Тогава, когато списание „Форбс“ официално е обявило точно тази длъжност на точно това място за „най-опасната професия в света“. История, която ще ви разкажа по-късно в тази книга.

Още същата вечер се престрашавам да погледна резултатите от скенера и почти се сривам от облекчение, когато прочитам словосъчетанието „нормална мозъчна картина“. Симптомите обаче

продължават. Ден след ден. Седмица след седмица. Целодневно гагене. Световъртеж. Понякога главоболие. В следващите два месеца преминавам през рентген на белите дробове, пълна кръвна картина, кардиолози, гастроскопия... Диагнозите се поставят и опровергават – тумор в мозъка, рак на стомаха, всички видове хепатити, язва... До тази вечер, година и половина след онова посещение в „Току-да“, никой все още не може да се наеме с категорична диагноза, но специалистите се обединиха около две тотално противоположни предположения. Едното – че след годините на денонощно снимане на телевизия без почивка тялото ми вече е свикнало да бъде под напрежение и на предела на концентрацията 24/7. И когато си дам пауза, реагира с тези симптоми просто защото не очаква толкова рязко сваляне на гарда. Ненормалното се е превърнало в норма. И второто – че, както се изрази един от докторите, „на тази възраст проявявате престъпно издевателство над себе си, работейки в подобен режим“. Едните смятаха, че претоварвам тялото и психиката си, а другите – че тялото ми отдавна е отвикнало от почивката и тя го разболява. Общото, в което бяха категорични обаче, бе, че основната причина за физическите ми проблеми не е безсънието, а по-скоро стресът. И преди съм чувал, че съм „стресиран“, и винаги ме е напушвало на смях. Вярно, имаше един период, в който зъбите ми се самоубиваха. Съвсем буквално – от стрес умираха отвътре, докато бяха съвсем здрави отвън. Но оттогава бяха минали години, а и снимането на риалити телевизия и документалистика може да е наистина натоварващо, но не може да се сравнява с, да речем, ежедневието на пожарникарите, медиците или войниците в горещи точки, а досега никой от приятелите ми с такива професии не се бе оплаквал от подобни симптоми.

– Живеем във времена, в които всичко е на всяка цена и стресът просто ни убива – отсъжда финално личната ми лекарка.

Припомням си един разговор, който водих със стопаните на предаването „Фермата“ Бети и Нику¹ преди няколко години. Бяхме в Маджарово, селото, в което се намира тяхната истинска собстве-

---

¹. „Стопаните“ са менторите на участниците в предаването и ежеседмично им поставят задачи за изпълнение и ги напътстват в живота сред природата. Бети и Нику бяха стопани от втория до четвъртия сезон включително – белавт.

на ферма – „Дивата ферма“. Мястото е като за корица на туристическо списание, а се оказва, че е и единственото в Европа, където си дават среща невероятен брой видове птици от цял свят и затова е любима дестинация за професионални фотографи от всички континенти. Докато една сутрин се разхождаме с Нику из баурите и обсъждаме как вълци отхапали целия бут на негова крава (която оживяла и си се разхожда без месо по бута – почти на кокал!), той ми сочи връх в далечината.

– Ей там е избухнала Балканската война – казва, а аз се замислям за странната комбинация от красотата на мястото и кървавата картина, която вероятно е представлявало то след първите сблъсъци. Да, дори и най-красивите места могат да са дом на грозни сцени. За някои – последни.

Замислям се и как дядовците ни винаги са посрещали всеобщата мобилизация за предстояща война с хоро и усмивки. Отивали на „сватба“, както сами се изразявали. Виждал съм десетки илюстрации от френски, немски, английски и американски списания, в които е изобразена предната линия на бойните действия, а под звуците на гайда нашите са спретнали импровизирана ръченица, независимо че се готвят за кървава атака или защита на позициите. Ще прочетем подобни спомени още в следващата глава. А днес, точно сто години след Първата световна война, изпагаме в ужас, когато интернетът спре, защото не можем да отговорим на нечий служебен имейл.

– Да бе – смее се Нику. – Едно време дядовците ни са влизали в битка с по-малко стрес, отколкото ние сега изпитваме, когато изгубим обхват на телефона...

Използвах тази реплика за видеото, с което представихме „стопаните“ на „Фермата“, и често се сещам за нея. Как е възможно разликата между едни мъже на еднаква възраст, от една и съща държава, говорещи един и същи език, изповядващи една и съща вяра, да е толкова голяма за този нищожен период от сто години? Та това са само три поколения. И тогава си дадох ясна сметка за много важен факт. **Не се е променило времето, както смяташе моята лекарка. Променили са се мъжете.** Освен, разбира се, ако някой не смята, че да те пратят на бойното поле, след като пет века са те клали турци, а сега най-близките ти съседи искат земята ти, е по-малко стресиращо от страничните ефекти на болния карьеризъм, който

ни е обладал. И ще добавя само, че по онова време гядовците ни са били **доброволци**, а да не те вземат на фронта, е било срам, който е могъл да те остави без шанс за невеста. Години, в които при пет-милионна гържава армията ни е наброявала около милион, а българи от цял свят са зарязвали доходоносните си професии и образование в странство и са се завръщали в родината, за да я бранят с цената на живота си. А после ми говорете за това в колко тежки и стресиращи времена живеем днес.

Съвсем скоро получих и ново потвърждение на подозренията си. Този път в други географски ширини. По стечение на обстоятелствата, месец и нещо след онзи скенер, се оказах в Лондон, където в една седмица представих за втори път свой филм зад граница („Наемниците на Багдад. Воини на милосърдието“, който бе номиниран за най-добър документален филм на *Unrestricted view film festival*), и гледах на живо отбора, който обичам с цялото си сърце, още откакто бях трети клас – „Ню Йорк Никс“. Невероятни изживявания, които бяха съпроводени и с две огромни разочарования.

Когато за първи път научих, че по-голямата част от патрулните полицаи в Англия не носят огнестрелно оръжие в себе си по време на смяна, бях много изненадан. Вероятно това е и една от причините нарушаващите реда да са толкова смели, когато се изправят срещу тях. В социалните мрежи ще откриете десетки видеа, в които граждани си позволяват да крещят в лицата на „Бобитата“ (наредени така на своя първообраз Боби Пийл, който създава британската полиция през 1829 г.), без това да предизвика никаква ответна реакция. И то докато приятелите им снимат, забили телефони на сантиметри от носовете на служителите. Не знам дали това поведение на английските полицаи може да се обясни с някаква директива за „дипломатични“ действия от страна на силите на реда, но то очевидно е заразно и за цивилните. Още един „корона“ вирус. Също толкова страшен. Бях наистина шокиран, когато местни мъже ми показаха видео от охранителната камера на закусвалня в приличен лондонски квартал. На него се вижда как трима господа на средна възраст си поръчват нещо в заведението. Влиза четвърти, който хладнокръвно и съвсем спокойно наръзва няколко пъти с нож един от чакащите и той се свлича на земята. По-шокираща обаче е следващата сцена. Ако първата жертва не е знаела какво я очаква, други-

те двама са свидетели на всичко. Те дори не вдигат ръце, за да се защитят. Просто изчакват нападателя съвсем бавно да се придвижи към тях и да ги наръга смъртоносно по няколко пъти в бърбреците. В гръб. Дори не се извържат, когато това се случва. Те са толкова изумени, че нещо такова е възможно да се случи в едно „съвременно и модерно европейско общество“, че умът им отказва да реагира на заплахата и занемарените им инстинкти за самосъхранение дори не се включват, което е изумително. Както казах, времената са същите. Както и мъжете с ножове, които посягат към нас. Само че ние сме различни. Или поне сме се научили да мислим, че е така.

На връщане от прожекцията на „Наемниците на Багдад“ със съпругата ми и петгодишната ми дъщеря влязохме в метрото. Вагонът беше почти празен. Нямаше нито един правостоящ освен нас тримата, а седалките бяха заети изцяло от хора на средна възраст. Предимно мъже. Няколко от тях повдигнаха погледи, когато вратата се затвори, задържаха ги за малко върху момичето ми, след което ги сведоха отново.

– Много съм изморена – измърмори тя, а измъченият ѝ тон отново привлече погледите на хората. Този път на почти всички. Но резултатът беше същият – никой не предложи мястото си.

Повечето от пасажерите изглеждаха местни. Имаше само един чернокож, един може би пакистанец или индиец и две азиатки. Така че теорията с „невъзпитаните граждани, дошли от колонии и източноевропейските страни“ тук бе неприложима. Болшинството бяха местни. Най-близките пътници до нас бяха мъж и жена на около тридесет. Много добре облечени, подстригани, красиви, високи – ходеща реклама на младите и успели хора на Острова. Ако трябва да сме точни, по-скоро „седяща“. Мъжът изключи телефона си и погледна дъщеря ми в очите. Прибра бавно мобилния в джоба си, без да сваля поглед от нея.

„И сега ще видим английския джентълмен в действие“ – помислих си и започнах да я побутвам към него. За моя искрена изненада обаче, той не само че не се изправи, но и се настани още по-удобно на седалката, затвори очи с видимото намерение да подремне, а жена му започна да го гали нежно по цялата дължина на ръцете, вероятно за да му помогне да преодолее невероятния стрес от пътуването с метро.

В един перфектен свят, в който аз съм много дипломатична личност, вероятно щях да преглътна ситуацията, хвърляйки някой неп-

риветлив поглед. За съжаление, този свят не е такъв и е възможно в яда си да съм изказал на глас възможността някой да има интимни взаимоотношения с неговия Родител Две. На български. Стегна се чак когато произнесох „английски джентълмен“, което очевидно разпозна заради доста близката фонетика на словосъчетанието с еквивалента на английски. Изгледа ме изпитателно и пак задрям, гален от жена си, която ми хвърли кръвнишки поглед заради това, че си позволявам да безпокоя стресираната ѝ половинка. В продължение на три спирки никой не направи място на петгодишното ми момиче, което в крайна сметка се облегна на краката ми и стоя така, докато не се освободи седалка. И ако за нея това не бе някакво невероятно изпитание, а по-скоро дискомфорт, защото е малък зъл термит, който върви двайсет и два километра в пресечена местност, онази грямка на съвременния европеец ми се стори истински граматична. Образовани, добре облечени млади мъже, които оставят децата си да пътуват прави, докато те си дремват, успокоявани от жените си с нежно галене по ръцете.

Точно в онзи момент се роди основата за TEDxTalks лекцията ми „Пътят на грубия джентълмен“, която можете да гледате свободно в интернет. Тя е първосигналният отговор на въпроса ми: „Как, по дяволите, се превърнахме в тези кекави господа само за сто години? Как е възможно за толкова време генът на непокорството и воинското хладнокръвие на дядовците ни да бъде изхвърлен от нашето ДНК?“. Невъзможно е.

После дойдоха и други отговори, повечето от тях свързани с историите на „осиновените“ от нас герои. Ще поговорим и за тях. Ако сте чели „Пиратите умират млади“, дебютния ми, хммм... автобиографичен пътепис, знаете, че преди пет години, в пика на кариерата си като главен редактор на риалити предавания, напуснах, за да предприема пътешествие от Балканите до Близкия изток в търсене на философията на пътя на воина. Пътуване, с което исках да използвам уменията си, дадени ми от онзи горе, за да разкажа важни истории, които никой не желаше да покаже по телевизията, но вярвах, че са достатъчно вдъхновяващи, за да променят животи. Както и стана. Приключение, което роди четири дългометражни документални филма и дебютната ми книга. И мотивацията за всичко това бе да оставя след себе си нещо, което някога да направи

дъщеря ми горда и да знае, че баща ѝ е нещо повече от просто „Фермата“, „Хелс китчън“ или „Игри на волята“.

Сега, пет години по-късно, ще поема по малко по-различен, но също толкова труден път. Към това да хвана отново волана на собствено си здраве, щастие и дух. И да припомня на себе си и на мъжете, които четат тези редове, че не времената са се променили, а самите ние. Капитулирали сме от мъжествеността си и единици групи джентълмени все още я стискат в ръце, наричани от медиите „ексцентрици“, „авантюристи“ и сочени като изключение. А преди сто години дядовците ни до един бяха като тях.

Това, а и тази книга, ще бъде пътешествие към корените. Всъщност и в пряк, и в преносен смисъл, защото голяма част от тези наши смели дядовци в този момент са забравени от внуците си, а гробовете им отдавна са потънали в презръдката на джунглите на Централните софийски гробища – основната сцена, на която ще се развие действието на тази книга.

Смятам, че това е пътешествие, което много мъже на средна възраст трябва да поемат под една или друга форма, защото живеем в свят, в който продаваме здравето, мечтите, куража и младостта си, за да осигурим семействата си, и се замисляме за това чак когато стъпалата ни се окажат на самия ръб на пропастта. Десетилетия наред съвсем доброволно засипваме духа си и този на мъжете преди нас със забрава, за да се впишем в нечии критерии за „съвременен цивилизован европеец“. А ръба сме подминали отдавна. Но аз вярвам, че все още не е късно за промяна, защото тези преди нас нееднократно ни показваха, че **може би и най-красивите дни са последни за някого, но и най-лошите могат да бъдат начало на нещо важно за един мъж.** Промяна, която да му позволи да върне достойнството си отново, като си припомни завета на тези преди него. Или да умре за тези след него, както често се е случвало при тях. Ще си позволя да цитирам едно много любимо мое писмо на Ботевия четник Сава Младенов до неговите другари, в което им описва причината да се качи на „Радецки“:

„Братя, моля Ви да не ни забравяте и да не мислите, че не сме имали какво да ядем в Румъния. Онзи човек, който е роден с войнишко сърце, той заминува и баща, и майка, и братя, и сестри, джъкян, стока и всичко, което е най-добро за него и отива [към] онова, което

е светло за него. Братя, кой из нас не би пожелал тая светлина? **Вярвайте ми, братя мои, че ако да не бе станало и тая година тая свята за нас дължност, имаше да умра като жена в румънската държава. Но сега драго ми е, драго ми е“.**

Говорим за мъже, за които една година спокоен живот в свободна Румъния е равнозначна на това да умрат като жени. А днес очите ни се пълнят със сълзи, когато осъзнаем, че навън вали град, а „Каско“-то ни е от евтините.

За разлика от „Пиратите умират млади“, в която обиколихме екзотични места на далечни континенти, този път пътешествието ще бъде навътре към самите нас. Ще сверим часовниците си с историите на няколко български герои, които, за съжаление, познаваме само като кухи клиширани етикети, но не и като живи образи за подражание. Или въобще не познаваме, защото животите им са останали неразказани. Досега.

Призовавам ви на битка. Но не на такава, в която ще рискувате да загубите животите си, а на такава, в която ще ги завоюваме отново. Битка, в която нямаме какво да загубим, защото вече сме го направили. Целта на тази книга е не просто да си отговорим на въпроса „Как изпуснахме всичко от контрол и се превърнахме в това кекаво поколение?“, а по-важното – да си зададем и този: „Какъв беше примерът на нашите дядовци и как да се върна към него?“. И ще ви разкажа защо. Когато първата ми книга, „Пиратите умират млади“, излезе преди три години, една от водещите истории бе за тайната операция и победа на няколко български командоси при Сити хол, Кербала, Ирак, през 2004-та година. За петнайсет години по темата бяха излезли само шепя статии, повечето от които съвсем телеграфни. Петнайсет години никой не се поинтересува от съдбата и най-вече от спомените на тези хора, постигнали първата българска победа от Втората световна война насам (изключение е един конфликт с гърците около река Марица по време на социалистическия режим). Битка, в която са спасени десетки български животи. Междувременно поляците бяха направили собствен филм, в който представиха своите войници за изпълнители на тайната операция, която пробива смъртоносния обръч от терористи около Сити хол. Истината е много различна. Поляците дори не са били свидетели на тази операция, камо ли да са участници в нея, и

доказателството са медалите за храброст, които американците мигновено връчват на шестимата наши доброволци. Бях твърдо решен да дам отговор на тази измама, за която държавата мълчеше, и впоследствие, малко след излизането на „Пиратите“, участниците в акцията най-после получиха своите медали и от българска страна.

Хубаво, казах си първоначално, свърших и аз най-накрая нещо като хората. Но и лошо, констатирах веднага, защото очевидно „мъжкият“, да не кажа „геройския“, пример може да бъде забравен изключително лесно. И ужасно бързо. Казват, че ако повториш една лъжа хиляда пъти, тя се превръща в истина. Дали тогава, ако хиляди хора решат да пренебрегнат умишлено един истински спомен и просто го забутат в тъмните кътчета на националната си памет, то той умира, сякаш никога не се е случил? Точно по това време ми попадна снимка на плачевното състояние на гроба на генерал Стефан Тошев, един от най-смелите и заслужили българи, за които някога съм чувал. Приех го лично по ред причини, за които ще разкажа по-късно, и буквално осинових гроба му. Започнах с него, а сега, почти три години по-късно, с помощта на моите другари от Клуб на грубите джентълмени се грижим за над сто изоставени и забравени гроба на български пълководци, четници, общественици и хора на изкуството.

Оказа се, че освен кости, в гробищата са затрупани с пръст и стотици героични забравени и дори никога неразказани истории, оставени да се превърнат в купчина прах заедно със своите собственици. Точно от онзи вид истории, които напомнят на един мъж какъв трябва да бъде пътят му. И ние отказахме да се примирим с това. Отказахме да повярваме, че свободата, която имаме, е дошла гаром и нямаме дълг към тези, които умряха за нея. Дадохме обещание на себе си и на тези в пръстта под краката ни, че ще се погрижим както за последния им пост, така и за паметта им, като разкажем тези погребани истории. А те наистина са такива, защото за повечето от тях не е говорено близо столетие. Сред „възкресените“ например е ротмистър Анастас Сарафов, за когото вероятно никога не сте чували, освен ако не сте военен историк или маниакален ентузиаст на тема „войните на България“. Когато открихме гроба му, изцяло скрит и потънал в огромен храст, расъл върху него с десетилетия, в интернет нямаше дори един документ, свързан с това

име. Днес ще намерите една-единствена статия, която го споменава. Написана е от моя приятел и писател Стоян Тачев. А говорим за кавалериста, който пръв влиза в победената Огринска крепост и арестува лично Шукри паша, за да го отведе при генерал Георги Вазов, на когото да предаде сабята си. Човекът, начело на Белия ескадрон, за когото Йордан Йовков пише с благоговение. Щом можем да забравим такава личност, значи можем да забравим всичко. И всички. Дори себе си. Защото независимо какви сме – режисьори, писатели, готвачи, шофьори, майстори, спортисти, бащи и съпрузи, както казах и по-рано, ние сме преди всичко внуци на своите дядовци. А забравим ли тях, забравяме голяма част от самите себе си.

Прекарах месеци, четейки спомени и статии за тези кораби мъже, публикувани за последно по царско време. Изследвах току-що разсекретени документи в читалнята на Комисията по досиетата, изумен от студената, но съвсем смъртоносна война, която Държавна сигурност е водила срещу последните оцелели рицари на родината. Открих синове и внуци на героите от България, през Швейцария, та чак до Съединените щати, за да разкажат никога неописани до момента спомени за своите деди. Ценни късчета народна памет, които те съхранявали десетилетия, но така и не се появил някой, който да ги поиска. Натъкнах се на изумителен шпионски скандал, за който вероятно никога не сте чували. Със сигурност не и с фактите, които излязоха от досиетата на комунистическата Държавна сигурност. Намерих категорично опровержение на един от сладките, но тотално ненужни и неверни исторически митове, за които спорим разпалено през последните трийсет години: свалени ли са в Англия знамена пред генерал Владимир Вазов, или не. Открихме истинския гроб на Хаджи Димитър, за когото знаят само малцина и който ни бе посочен от правнука на овчаря, носил мляко на ранения хаджия в последните му часове. Докоснах се до ръкописа на последната недовършена книга на великия генерал Тошев, стояла заключена в сейф в сърцето на Париж в продължение на половин век. Описах десетки неразказани истории за живота на нашия най-голям въздушен ас – генерал-майор Стоян Стоянов. И покрай всичко това успях да науча и за битките на моите собствени дядовци, проливали кръв за родината в четири войни за свобода и обединение. Едните се завърнали с железни, а другите с гървени кръстове. И някъде

там, сред всичко това, успях отново да хвана волана на собствения си живот, който се бе запътил с бясна скорост към мантинелата.

И последно – написах тази книга не за да се обърнем носталгично назад и да заживеем в миналото си, тъй като днес не откриваме примери за гордост. Дори напротив. Ще погледнем и към настоящето, и към бъдещето с историята на Кило и неговото куче Божурка, начело на отряд морски пехотинци, дълбоко във вражеска територия в бастиона на талибаните, провинция Хелманд, Афганистан. Разказ за един смел мъж, който на няколко пъти съвсем доброволно поставя живота си на карта, за да опази бойните си другари, без някой да е искал това от него. И не губи нищо един.

Призовавам ви на война срещу забравата и в следващите страници заедно ще запретнем ръкави и в съвсем пряк и преносен смисъл ще разровим апатията и ще изтрием пръстта от надгробната плоча на истинския мъжки пример. Защото те се връщаха от фронта или с метални, или с гървени кръстове, точно както спартанците – с щит или върху него. И защото истинското родолюбие и памет не се намират там, където блестят лъскавите паметници с място за скара и бира на удобно разстояние, а там, където лежат костите на героите ни. Всичко друго е поза. А и онзи скенер, и липсата на диагноза все още ми напомнят, че човек има съвсем кратко време да направи нещата, които вярва, че са важни. Защото, ако има места, на които се отрезвяваш най-бързо, това са болницата и гробищата. Мястото, от което се връщам, и онова, на което отивам. За щастие, съвсем жив. По-жив от всякога може би.

На ножъ срещу забравата!

ГЛАВА 1

Гробът на генерал Стефан Тошев. Всичко е лично

Централни софийски гробища.
Парцел № 50. На втория ред,
близо до главната алея

– **А** знаеш ли, че преди да умре неочаквано, дядо ми е работил по книга, която не успял да завърши? – някак си между другото подхвърля Стефан Тошев, внук на легендарния генерал Тошев. – Ръкописът се предаваше от ръка на ръка в семейството ми и стоя петдесет години в Париж, в сейфа на леля ми, любимата дъщеря на генерала. Тя смяташе, че не му е дошло времето да види бял свят, и го крихте от външни хора с десетилетия. После го наследих аз. Сигурно ще ти е интересно да го видиш?

– ... – е най-доброто, което успявам да отвърна, докато мозъкът ми все още се бори да осъзнае чутото.

Три години по-рано

Пътувал съм през арабски пустини в температури, които като жадни пясъчни вампири изсмукват и последната капка вода от тялото ти, докато не започнеш да се чувстваш като мумия или изсушен плод. Кръстосвал съм планините на Оман, където слънцето е изпепелило дори най-малката тревичка, а кози настървено ръфаха и се биеха до смърт за полуразкъсан картонен кашон от телевизор, който изядоха до трохичка, сякаш бе от сочен по-сочен. Обхождал съм посред нощ джунгла в Южно Мексико, където огромни паяци с радост ще впият грозните си зъби във всичко, което мърда, и никога не съм вярвал, че ще сравнявам тези изживявания с разходка из Централните софийски гробища, които се намират само на няколко километра от сърцето на столицата ни.

Високи военни обувки, здрави тактически панталони, ръкавици, рица с дълъг ръкав, градинска ножица, голям нож и пълен флакон с репелент. Това е минималната екипировка, която ще ви е нужна, за да откриете гроба на свой роднина, ако той не се намира в някоя от първите алеи до централния вход. Вероятността е малка – трябва да сте внук на Елин Пелин, Славейков или Яворов, защото в поддържаните парцели почиват само творци и видни политици от близкото минало. Ако дядо ви не е легендарен писател или министър, ви предстои преход през треви и тръни с човешки ръст, гъмжащи от кърлежи и паяци, които въпреки по-малкия си размер по вид по нищо не отстъпват на онази тарантула, която само с външния си вид ме парализира от страх, недалеч от Чичен Ица. Трийсетметровата пирамида, построена от маите на полуостров Юкатан в Мексико.

Със спътниците ми обикаляме из съвсем българските джунгли на Централните софийски гробища само от около час, но вече сме катгорични, че желаем да бъдем кремирани, когато му дойде времето, за да не се наложи на близките ни някога да преживяват това, което се случва с нас в този момент. Всъщност, изключвайки буйната растителност, мястото не е отблъскващо, нито страшно. Не е и ужасно мръсно. Дори тълпите цигани, които миналата година ме връхлитаха с предложения за всякакъв вид платени гробозалесяващи услуги, ги няма вече. Но лъха на забрава. Вони на забрава. В повечето парцели тревите и храстите са над метър и половина и буквално са погълнали голяма част от гробовете. Бутнати и изпочупени плочи и кръстове се подават навсякъде изпод пръстта, а колкото и да внимаваш, просто е невъзможно да не прегазиш нечий изхвърчал некролог, изпаднала възпоменателна свещ или парче от счупена урна, чийто прах отдавна е развян от вятъра. Тишината е пълна, да си кажем „гробовна“, и в огромните парцели не виждаме никакво движение, въпреки че тук лежат около седемдесет хиляди българци. **Прилича ми на концентрационен лагер за покойници.** Място, на което те отделят, затварят и оставят да изгниеш в забрава. В случая съвсем буквално.

Тъжното е, че за разлика от концентрационните лагери, където в близкото минало диктаторите са изпращали враговете си за наказание, тук, в Централните софийски гробища, ние сме оставили най-свидните си роднини. И герои. Тази пръст е последен дом за сто-

тици български пълководци и юнаци, прежалили младините и животите си, за да бранят своята родина. Не защото са мразили тези срещу себе си, а защото са обичали повече от живота онези загърбовите си. Нашите баби. Нашите майки. Нас.

Смятам, че начинът, по който са се държали тези преди нас, ни задължава да живеем с определена чест. Имаме дълг към тях, който е неизплатим. Може би затова в днешно време правим всичко възможно, за да забравим героите си. Защото ни напомнят, че им дължим да живеем един по-достоеен, по-смел и по-деен живот, който просто не ни е удобен и изисква усилие. Защото не е лесен. Не е по течението. Но – естествено – ни е напълно удобно да използваме свободата, която **ТЕ** са ни извоювали, за фейсбук подвизи от дивана и безсмислени домашни тиради за това как някога ще ни писне и ще се променим. Но никога не го правим.

Някъде под високите треви, гъмжащи от влечуги и насекоми, се намира джобът ми, в който държа списък с осемдесет имена на такива български левенти. Знам парцелите, в които те лежат, но всеки един съдържа по няколкостотин гроба, повечето от които труднодостижими заради буйната растителност. Много бързо търсенето се превръща в брутална битка със земята, която сякаш е решила да прибере и скрие само за себе си тези, които се бориха тя да не бъде поробена отново. Да не говорим, че дори да имахме точните редове и номера на гробовете, те нямаше да отговарят на действителното разположение. Проверено е. Причината е, че по време на Втората световна война, когато англичаните и американците бомбардирали София, изпратили самолет напред, който да остави газова дуря там, където трябва да бъдат пуснати бомбите. По ирония на съдбата обаче, точно тогава от Витоша задухва вятър, който избутва част от маркировката от жилищните квартали към Централните софийски гробища, и те поемат голям процент от обстрела. При едно от посещенията си тук срещнах каменогелец, който ми разказа, че една от бомбите паднала точно върху гроба на Никола Вапцаров. Неговия намирам лесно, но тези на много знайни и незнайни българи изчезват забинаги. Затова търсенето на военни дейци из парцелите джунгли е изживяване, което не на шега те кара да се чувстваш като във филм за Индиана Джоунс. Да не говорим, че някои от откритията ни – също. Но за тях по-късно.

Начинанието, с което сме се захванали, не е никак леко – днес е скаутският ден, в който ще се опитаме да открием и маркираме на картите си местоположението на възможно най-много от гробовете в списъка ми. Кое то пък означава около шест часа разходка из треви до кръста и остър къпинак под унищожаващите лъчи на слънцето. За разлика от някои от спътниците ми, дошли самоубийствено непредвидливо с къси панталони, аз съм сравнително подготвен, защото вече съм минал по този път. Точно преди година попаднах на фейсбук пост, който показваше трагичното състояние на последното място за покой на генерал Стефан Тошев. Тук, в Централните софийски гробища. Растителността беше толкова гъста, че от иначе гвуметровия паметник над гроба се виждаше само върхът му. Имам особен сантимент към Тошев не само защото селото ми носи неговото име. Израснал съм само с майка си, тъй като с баща ми са се развели още когато съм бил на две, и през целия си живот не съм имал постоянен мъжки пример до себе си – освен дядо ми. Докато някъде около десети клас не попаднах случайно на цитати от мемоарите на родни пълководци, за които никога не бях чувал в училище, въпреки че винаги съм бил отличник по история. Просто в учебниците тези мъже бяха сбор от имена и дати, а не личности със собствени мисли и страсти (често обичам да казвам, че това не са учебници по история, а по „математическа география“, защото в тях има единствено поредици от години и имена на градове и местности). И определено не бяха коравите и сурови офицери, изричащи думи, които бях срещал само в художествената литература. Мигновено пожелах да съм като тях. И това желание се превърна в стремеж, който никога не затихна.

Особено много исках да бъда като генерал Стефан Тошев. Воинът, позволил си да повиши тон буквално чело в чело с върховния главнокомандващ на армията на могъща Германия у нас по време на Първата световна война. Съвсем откровено отказва да изпълни пряка негова заповед, която смята, че е в ущърб на България (и е бил прав). И който, когато същият този фелдмаршал Макензен поздравява първо немските, а не българските офицери за блестящите победи в Добруджа, си тръгва пред погледите на царя и цялата войска с изречението на висок глас думи:

„Не позволявам никому да изказва по официален начин незачитане към командващия трета българска армия и щаба му“.

С което, разбира се, предизвиква грандиозен дипломатически скандал, който лично цар Борис се налага да изглади. И едва успява, въпреки че последиците се оказват катастрофални за самия Тошев.

Мъж, чието мото в живота е било:

„Предвидливият всякога търси изход от бедата в решението (си) да я предотврати, а когато това е невъзможно, той се готви да я срещне мъжки“.

Така генералът се превърна в един от първите ми примери за пограждане, а с него и цялата царска офицерска каста, която с годините формира у мен един идеал, който по-късно нарекох „груб джентълмен“. Сурови мъже, възпитани в етикет и обноски, познаващи върховете на световната литература и наука, но и воини с железни юмруци, които са готови да развъртят сабята си, когато се наложи да защитят тези, които не могат да го направят сами.

Но да се върнем към онзи пост с изображението на окаяния гроб на Стефан Тошев. Първоначално се ядосах много на снимката, но гневът ми се стопи мигновено, виждайки десетките коментари на хора, обещаващи, че лично ще се справят с тази несправедливост в най-кратки срокове. Натиснах „харесвам“ и след минути вече бях забравил за случката, докато шест месеца по-късно администраторът на групата не публикува нова снимка от мястото, този път още по-обрасло. Под нея отново имаше обещания и уговорки кой на кого и кога ще помогне, за да се събере голяма група, която да се погрижи за проблема. Сега вече бях леко скептичен към резултата. И с право.

След няколко седмици бях поканен като седмичен коментатор в „Преди обед“ по bTV. Ако някой не го е гледал, седмичните коментатори гостуват в началото на всяко предаване през седмицата и в рамките на петнайсет минути обсъждат актуални социални и културни теми. Реших, че от тази висока трибуна, защото „Преди обед“ бе едно от най-гледаните шоута на bTV, е чудесно да разкажа повече за ситуацията и да се опитам да я променя. Затова още в понеделнишкото издание, с първата си поява, показах снимки на гроба на генерал Тошев и обявих, че до края на седмицата ще го почистя и се надявам и други българи да последват примера ми. Нарекох инициативата „Осинови герой“, защото идеята ми беше всяко семейство да избере по един български герой и да се грижи за мястото му на последен покой с години. Като за роднина. А защо не и да предаде това